

INVALIDILIITON LAUSUNTO

Tallennettu

lausuntopalveluun <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=9bad5d97-36fa-4579-baa8-a7a79cdc8dfe>

Asia: Lausuntopyyntö OM:n hallinnonalan erityisviranomaisten tuki- ja hallintotehtävien uudelleen järjestämisestä

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/27397/2020

Invalidiliitto ry kiittää kohteliaimmin oikeusministeriön antamaa mahdollisuutta tulla kuulluksi asiassa.

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 146 jäsenyhdistystä.

1. Miten arvioitte uudistuksen lähtökohtaa, eli hallinto- ja tukitehtävien kokoamista yhteiseen erityisviranomaisten virastoon?

Invalidiliitto kannattaa selvityksessä esitetyn uudistuksen lähtökohtaa ja erityisesti mallin 1 mukaista Oikeushallinnon erityisviranomaiset –nimisen kirjanpitoyksikön ja viraston perustamista, koska tämä malli toteuttaa parhaiten erityisviranomaisten itsenäistä ja riippumatonta asemaa oikeusministeriön poliittisesta ohjauksesta.

Invalidiliitto katsoo, että selvityksen esitys koskee muun muassa yhdenvertaisuusvaltuutettua, jolla on merkittävä rooli pyrittäessä edistämään vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään vammaisuuden perusteella tapahtuvaa syrjintää eri elämänalueilla kansalaisyhteiskunnassa. YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 1. alakohdan (Yleiset velvoitteet) mukaan ”sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet sitoutuvat kohdan a) nojalla toteuttamaan kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi”

Invalidiliitto katsoo, että selvityksestä on puuttunut oikeusministeriön hallinnonalaan kuuluva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta, jonka rakenne ja toiminta vastaa monin tavoin kuitenkin selvityksessä kuvattua kuluttajariitalautakunnan rakennetta ja toimintaa. Esitämme tarkemmat ja yksityiskohtaiset perustelut yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan liittyen kohdassa Muut selvitystä koskevat huomiot.

2. Kansalliset ja kansainväliset säädökset edellyttävät erityisviranomaisten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Miten katsotte ehdotetun mallin hallinto- ja tukitehtävien uudelleen järjestämiseksi vaikuttavan erityisviranomaisten itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen?

Invalidiliitto katsoo, että ehdotetun mallin mukainen hallinto- ja tukitehtävien uudelleen järjestäminen vaikuttaa erityisviranomaisten itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen myönteisesti, mikäli esitetyt hallinto- ja tukitehtävät pysyvät nimenomaan erityisviranomaisen substanssialueen ulkopuolisina ja erillisinä avustavina tukitoimintoina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuden noudattamista myös vammaisten ihmisten eri elämän alueilla ja tälle valtuutetulle vammaisuuden perusteella tehdyt syrjintäilmoitukset ovat määrällisesti tilastoinnin kärjessä. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää lasten oikeuksia. YK:n vammaissopimuksen artikkelit 6 (ml. tytöt) ja 7 (vammaiset lapset) sisältävät velvoitteita vammaisten lasten oikeuksista ja asemasta. Siten yhdenvertaisuusvaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun toiminta linkittyy sekä YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoon että edellä mainittuun selvitykseen.

3. Minkälaisia mahdollisia riskejä tai haasteita mielestänne on tunnistettavissa ehdotetussa mallissa?

Invalidiliitto kiinnittää huomiota henkilöstöressurssien riittävyyteen. Riskinä voidaan pitää sitä, etteivät suunnitellut oikeushallinnon erityisviranomaisen hallinto- ja tukipalvelujen resurssit riitä menestykselliseen erityisviranomaisten hallinto- ja tukipalveluiden hoitoon. Siten tarvittavat resurssit tulee varmistaa huolellisella ja systemaattisella ennakkosuunnittelulla.

4. Minkälaisia mahdollisuuksia tai hyötynäkökulmia näette ehdotetulla mallilla olevan erityisviranomaisen toimintamahdollisuuksien parantamiseen?

Invalidiliitto pitää tavoiteltavana sitä, että uudistuksella vapautetaan erityisviranomaisten resursseja substanssiasioiden hoitamiseen. Keskitetty toiminto huolehtisi muun muassa toimitilasuunnitelman laatimisesta, toimitilarpeiden koordinoinnista ja yleisestä yhteistyöstä Senaatin kanssa sekä toimitilajohtamisen prosessista. Invalidiliitto katsoo, että tällä tavoin voidaan paremmin varmistaa, että erityisviranomaisten käytössä olevat toimitilat ovat esteettömät. Näin turvataan vammaisten rekrytoitavien työntekijöiden pääsy työtiloihin YK:n vammaissopimuksen 9 artiklan (Esteettömyys ja saavutettavuus) velvoitteiden mukaisesti. Lisäksi esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetulla ja kuluttajariitalautakunnalla asiakaskohtaiset voivat edellyttää myös joissakin tilanteissa asiakkaan henkilökohtaista tapaamista, jolloin esteettömät toimitilat palvelevat myös asiakaskuntaa.

Samoin viranomaisille laadittaisiin omat hankintasuunnitelmat, joiden perusteella kerättäisiin hankintatarpeet sellaisissa tuotekategorioissa, jotka ovat kaikille yhteisiä. Hankintojen syrjimättömyys olisi näin helpommin hallittavissa. Myös ICT-toimintojen ja niihin liittyvien hankintojen saavutettavuuden varmistaminen ja keskittäminen palvelisi syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden lähtökohtia. Tällöin eri viranomaistoimijoilla olisi käytössään yhtenäinen tietoaalusta ja sen käyttöön tarvittavat tukitoimet. YK:n vammaiskomitea on suosituksessaan nro.2 artiklasta 9 Esteettömyys ja saavutettavuus katsonut, että julkisissa hankinnoissa esteettömyys vammaisille ihmisille merkitsee positiivista erityiskohtelua. Julkisen rahan

käyttäminen julkisissa hankinnoissa siten, etteivät tavarat ja palvelut ole esteettömiä ja saavutettavia vammaisille, on YK:n vammaissopimuksen vastaista.

Muut selvitystä koskevat huomiot

Selvitys erityisviranomaisten hallintopalveluista koskee valikoidusti erityisviranomaisia kuten kuluttajariitalautakuntaa. Kuluttajariitalautakunta on selvityksessä mainittu ainoa oikeusministeriön yhteydessä oleva lautakunta, joka tekee ratkaisuja kansalaisten valitusten perusteella. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta tekee linjaratkaisuja muun muassa vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta yksittäisten hakemusten perusteella. Invalidiliitto kysyy, miksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaa ei ole otettu huomioon, vaikka vastaavasti kuluttajariitalautakunta on mukana selvityksessä. Invalidiliitto ymmärtää hyvin erityisviranomaisen autonomian tarpeen talous- ja henkilöstöhallinnossa, koska viranomaisen päätöksenteon objektiivisuus tätä edellyttää. Selvityksessä olisi voitu kuitenkin arvioida yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan asemaa ja sitä, miten hyvin esitetyt toimenpiteet ja tukipalvelut ovat sovitettavissa yhteen tämän lautakunnan toiminnan kanssa hallintorakenteen kokonaisuudessa.

Invalidiliiton tiedossa on, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsittelemissä asioissa on tällä hetkellä jutturuuhkaa, joten selvityksessä olisi tullut ottaa kantaa myös tämän lautakunnan lisäämisestä erityisviranomaisten hallintopalveluiden käyttäjäksi. Tämä olisi suotavaa tietynlaisen resurssoinnin vahventamiseksi lautakunnassa. Selvityksen osiosta 9.4 Hallinto, tieto ja riskienhallinta käy ilmi, että osana hallinnollista palvelua tarjottaisiin tietosuojavastaavan palveluja viranomaisten johdolle. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tietosuojaselosteessa on mainittu, että lautakunnan esittelijä toimii myös tietosuojavastaavana. Lakimiesesittelijällä on merkittävä vastuu hakemusten käsittelyssä ja esittelijöitä on lautakunnassa vähäinen lukumäärä. Tämäkin seikka Invalidiliiton mielestä osoittaa, että lautakunnan pitäisi pystyä keskittymään nykyistä selkeämmin ydintoimintoihinsa ja tietosuojavastaavan tehtävä olisi nykyistä paremmin toteutettavissa erityisviranomaisen hallinnon tukipalveluna, koska EU:n tietosuoja-asetus sallii tietosuojavastaavan tehtävien hoitamisen myös palvelusopimuksen perusteella.

Edelleen selvityksessä (9.4) todetaan, että ”data-analyttikon tehtäviin kuuluisi organisaatioon liittyvien analyysien lisäksi tukea viranomaisia niiden tehtäviin liittyvissä yhteiskunta- ja tietanalyysissä. Vastuualueina olisivat tietolähteiden kartoittaminen ja analyysit, tekstianalytiikan hyödyntäminen, analyysi- ja ennustemallien rakentaminen ja erilaisten selvitysten ja tutkimusten tuottaminen johdon ja asiantuntijoiden työn tueksi, tiedon visualisointi sekä tehtäväkentän koulutustehtävät”. Nykyisin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta ei julkaise tilastoja esimerkiksi siitä, kuinka monessa tapauksessa hakemuksen syynä on ollut vammaisuus. YK:n vammaissopimuksen artikla 31 kuitenkin edellyttää tiedonkeruuta ja tilastointia vammaisuudesta käytettäväksi vammaisten ihmisten hyödyksi samalla heidän yksityisyytensä huomioon ottaen. Yhdenvertaisuuslain uudistus vuonna 2015 on eräs merkittävimmistä yksittäisistä laeista, joka vaikuttaa konkreettisesti vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuteen ja itsenäiseen elämään yhteiskunnassa. Invalidiliitto katsoo, että erityisviranomaisen hallintopalvelun

tukipalveluna on ko. lautakunnassa käyttöä data-analyytikon tukipalveluille. Tämä edellyttäisi vastaavanlaisen palvelusopimuksen käyttämistä, kuin tietosuojavastaavan tehtävän kohdalla.

Selvityksen 9.5 Palvelumuotoilua koskevassa osiossa todetaan, että ”lisäksi palvelumuotoilijan tukea voitaisiin viranomaisen pyynnöstä hyödyntää myös viranomaisten asiakasprosessien kehittämisessä. Riippuen henkilön osaamisesta palvelumuotoiluun voisi olla yhdistettävissä graafisen suunnittelun palvelut, joilla voidaan tukea viranomaisten omaa viestintää.” Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toiminta liittyy kansalaisten syrjintäilmoitusten käsittelyyn ja sitä kautta asiakasprosessien hallintaan. Edes yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan linjaratkaisuja ei tällä hetkellä avoimesti ja systemaattisesti julkaista lautakunnan verkkosivuilla heikosta resursoinnista johtuen. Kansalaiset vastaavasti hyötyvät merkittävästi avoimesta ratkaisutietokannasta, koska silloin he pystyvät vertaamaan omia kokemuksiaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisutietokannan tapauksiin, kannattaako oma asia viedä lautakuntaan asti. Siten Invalidiliiton mielestä erityisviranomaisen hallintopalvelun tukipalveluna palvelumuotoilijan käyttäminen voisi edistää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan viestintää omilla verkkosivuillaan kansalaisyhteiskunnassa.

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä 27. tammikuuta 2021

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi